

“Demek Őu meŐhud saltanat-ı insaniyet ve terakkiyat-ı beşeriye ve kemâlât-ı medeniyet, celb ile değil, galebe ile değil, cidâl ile değil; ...” diye baŐlayan üç paragrafın detaylıca izahını yapar mısınız?

KulluĐun temel taŐları acz, fakr, naks olduğu gibi, enaniyetin kaynağı da bunların unutulmasıdır.

Bu kâinatın ve içindeki varlıkların insana hizmet ettikleri, herkesin gördüğü ve inkâr edemeyeceği bir hakikattir. Bu hizmetçiler, söz konusu hizmetlerini kendi iradeleriyle yapmadıklarına göre geriye tek Şık kalıyor:

Bütün bu varlıklar Rabbü’l-âlemîn’in emir ve iradesiyle insana hizmet etmektedirler.

Henüz insan nevi hiç ortada yokken, bu âlemler insana göre ve insan için tanzim edilmişlerdi. Ve insan, yaratıldığında bütün bunları emrine hazır bulmuştu. Bu ise Allah’ın bir ihsanı ve bir ikramıdır.

Bu gerçeği unutan yahut görmezlikten gelenlere Üstat Hazretleri bu cümlelerle çok müessir bir ders vermekte ve onların hem akıllarını, hem vicdanlarını harekete geçirmektedir.

Bu çok önemli dersi bir derece tahlil etmeye çalışalım:

Önce insanın üç önemli üstünlüğü nazara veriliyor: Saltanat-ı insaniyet ve terakkiyat-ı beşeriye ve kemâlât-ı medeniyet.

Saltanat-ı insaniyet ifadesi, ilk bakışta insanın bu dünyada ulaŐtığı teknik üstünlükler gibi anlaşılabilir, bunları diğer iki madde içinde düşünmek ve bu ifadeyi “*insanın arza halife olması ve her Őeyin onun hizmetinde çalışması*” şeklinde anlamak daha doğru olacaktır. GüneŐ, o muhteŐem haliyle gözümüze hizmet etmekte, hava tabakası ciğerlerimizin emrinde çalışmakta, yer küresi bizi taşımakta ve mevsimlerde gezdirmektedir. Bütün bu hadiseler insanın saltanatının bir yönüdür.

Diğer yönüyle, koyunlar ona süt yapmakta, arılar bal üretmekte, meyve ağaçlarının her biri ayrı bir fabrika olarak çalışmakta, atlar onu ve yükünü taşımaktadır. Örnekler artırılabilir.

Üstat Hazretleri bu saltanatın muhtemel sebeplerini nazara veriyor ve bunların geçersiz olduğuna dikkat çekerek, söz konusu saltanatın ancak İlâhî bir ihsan olduğu hakikatini zihinlerde tespit ediyor.

Bu saltanatın muhtemel sebeplerini üç maddede özetliyor: *Celb, galebe ve cidal*.

Kâinattaki büyük cirimlerin ve hayatsız cisimlerin bu küçük insana hizmet etmelerinde, bu şıkların hiçbiri düşünülemez. Onun için konuyu diğer hayvan ve bitki türlerinin insana hizmet etmeleri yönüyle ele alalım.

Bir insan diğer bir kişinin hizmetinde çalışıyorsa bunun üç sebebi olabilir. **Birincisi celbdir.** Yâni o kişi, ilmiyle yahut manevî feyziyle o insanı kendine hayran bırakmış, o da bu büyük zâttan manen faydalanmak için ona talebe yahut mürit olmuş ve hizmetine girmiştir.

İkinci şık galebedir. O kişi, servetiyle yahut makamıyla diğerine üstünlük kazanmış, o da onun yanında memur olarak, yahut onun işyerinde ücretli eleman olarak çalışmaya başlamış, böylece onun hizmetine girmiştir.

Üçüncü şık cidaldır. Bir harp olmuş, o harpte esir düşen bir insan, galip devletin hükmüne girmiş, onun verdiği görevleri mecburen yerine getirmeye başlamıştır.

Şimdi soralım kendi kendimize: *Bu hayvanlar ve bitkiler bize niçin hizmet ediyorlar?*

Bu soruya yukarıdaki şıkların hiçbiriyle cevap veremeyiz. Örnek olarak, atları düşünelim. Bu hayvanlar insanın üstün yaratılışını düşünüp, ona hayran olarak hizmetine girmiş değillerdir. Yine bu hayvanlar, insana ilim yahut kuvvet yönünden mağlup oldukları için ona hizmet ediyor değillerdir. Keza, insanlarla atlar arasında bir harp olmuş da insanlar galip gelerek atları esir almış da değillerdir.

Bu üç şık da geçersiz olduğundan, hakikat şu şekilde karşımıza çıkıyor ve *“Beni kabûle mecbursun.”* diyor:

“...Belki ona, onun za’fı için teshir edilmiş, onun aczi için ona muavenet edilmiş, onun fakrı için ona ihsan edilmiş, onun cehli için ona ilham edilmiş, onun ihtiyacı için ona ikram edilmiş.”(1)

“Ona, onun za’fı için teshir edilmiş,” ifadesinin en güzel örneği Yâsîn sûresinde geçer:

“Görmediler mi ki, biz onlar için, ellerimizin (kudretimizin) eseri olan hayvanlar yarattık da onlar bu hayvanlara sahip oluyorlar. Biz, o hayvanları (zelil kıldık) kendilerine boyun eğdirdik. Onlardan bir kısmı binekleridir, bir kısmını da yerler.”(Yâsîn, 36/71, 72)

Cenâb-ı Hak bu âyette, koyun, sığır, at gibi ehil hayvanları bizim için zelil kıldığını, bize boyun eğdirdiğini ve hizmetimize verdiğini beyan ediyor. Bir köyün bütün büyükbaş hayvanlarını bir çocuğun gütmesi, çayırlara götürüp otlatıp akşamleyin yine köye getirmesi, o çocuk için bir izzet tecellisidir. Ancak, çocuğun bu izzeti, kendi güç ve kuvvetinden değil, o hayvanların zilletinden kaynaklanmakta, bunu da bizzât Cenâb-ı Hak icra etmektedir. Allah; **Müzill** (zillete düşüren) ve **Muizz**'dir (izzetli kılan). Hayvanları zelil, insanları aziz yapan ancak O'dur.

Bu cümlede, **“teshir”** hakikatinden hemen sonra *“muavenet, ihsan, ilham ve ikram”* hakikatlerine dikkat çekilir. **İlham** kelimesi, daha çok, **“terakkiyat-ı beşeriye ve kemâlât-ı medeniyet”** maddelerine bakıyor. Bunlar, temelde insanın çalışmasına, ilmî araştırmalar yapmasına dayanmakla birlikte, neticede birer ilham eseri olarak ortaya çıkıyorlar. Arıya bal yapmayı doğrudan ilham eden Cenâb-ı Hak, ilim ve irade ihsan ettiği insan nevinin bu gibi hârikaları keşfetmelerini de bir takım sebeplere bağlamıştır.

Sözünü ettiğimiz gayretler, araştırmalar sebeplere teşebbüs kabilindedir. Neticeleri ihsan eden Cenâb-ı Hakk'tır. Zira, bütün hayırlar O'nun elindedir, O'nun iradesiyle ve ihsanıyla tahakkuk ederler. Arıyı ruhuyla ve bedeniyle bal yapacak şekilde takdir eden Allah, insanı da bu kâinatta gizli olan hikmet ve rahmet hazinelerini bulmaya müsait şekilde yaratmıştır. İnsan ruhuna, akıl, hafıza, hayal gibi nice manevî kuvveleri ve cihazları yerleştiren Allah, insan bedenine de o ruha en uygun bir suret giydirmiştir.

Yıllar önce okuduğum bir makalede, insanın baş parmağının önemi hakkında geniş bilgiler veriliyor ve sonunda şu hükme varılıyordu: *“Baş parmağımız da diğer parmakların yanında olsaydı, bugünkü medeniyet hârikaları meydana gelmezdi.”*

Düşünen akla yazan el, sanatkar ruha alet tutan el gerek. Baş parmağımız şimdiki yerinde olmasaydı ne kalem tutabilirdi, ne de alet...

(1) bk. [Sözler, Yirmi Üçüncü Söz.](#)